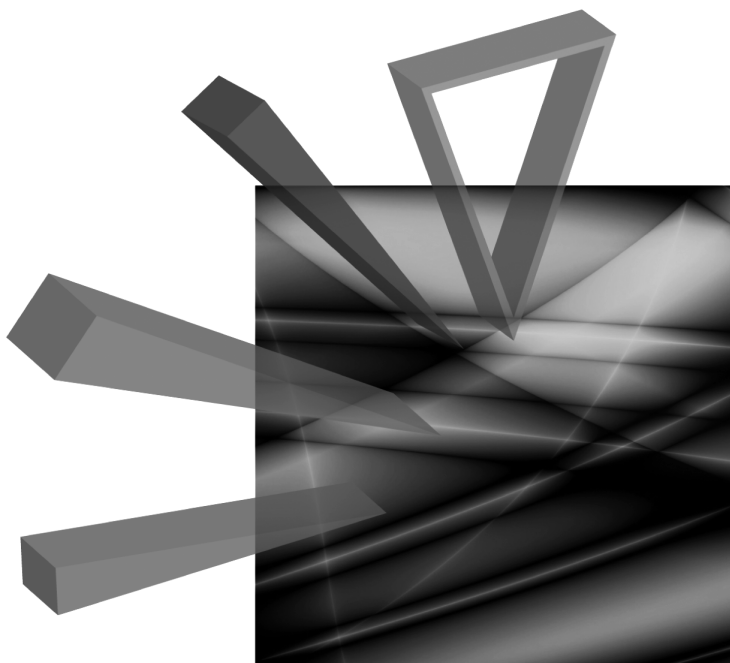

EKONOMIA ECONOMICS

4(16) • 2011

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Redaktor Wydawnictwa: *Aleksandra Śliwka*
Redaktor techniczny: *Barbara Łopusiewicz*
Korektor: *Justyna Mroczkowska*
Łamanie: Comp-rajt
Projekt okładki: *Beata Dębska*

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 2080-5977 (Ekonomia)

ISSN 1899-3192 (Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu)

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Nakład: 200 egz.

Spis treści

Wstęp	9
Ewa Pancer-Cybulska: Społeczna odpowiedzialność terytorium w świetle koncepcji zrównoważonego rozwoju	11
Sebastian Bobowski: Ewolucja polityki spójności Unii Europejskiej w perspektywie 2014-2020	29
Mirosława Klamut: Nowe mechanizmy realizacji spójności terytorialnej w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego do roku 2020	41
Grażyna Adamczyk-Łojewska: Problemy konwergencji i dywergencji ekonomicznej na przykładzie krajów Unii Europejskiej, w tym Polski	57
Urszula Markowska-Przybyła: Integracja a konwergencja realna. Konwergencja regionalna w Polsce według klasycznych i alternatywnych metod badań	77
Małgorzata Markowska, Danuta Strahl: Klasyfikacja dynamiczna unijnych regionów ze względu na poziom charakterystyk innowacyjności (w zakresie INPUT)	97
Małgorzata Markowska: Klasyfikacja regionów UE ze względu na dynamikę charakterystyk innowacyjności (w zakresie INPUT)	119
Bernadeta Baran: Kierunki zmian w zakresie polityki socjalnej w krajach UE	139
Leszek Cybulski: Realizacja unijnej polityki zatrudnienia w Polsce	151
Joanna Jakubowska: Polsko-niemiecki rynek pracy po 1 maja 2011 r. – analiza sytuacji, skutki i prognozy	168
Agata Chlebicka: Kryzys modelu multikulturalizmu – przegląd wybranych problemów rynku pracy na przykładzie Holandii	180
Maciej Żmuda: Strategia Europa 2020 jako plan rozwoju społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej	200
Artur Szmaciarski: Współpraca energetyczna Unii Europejskiej i Federacji Rosyjskiej na tle unijnej polityki energetycznej	211
Alicja Lindert-Zyznarska: Instrumenty finansowe wspierania rozwoju regionów w perspektywie finansowej 2014-2020	226
Jan Borowiec: Polityka pieniężna w Polsce i w strefie euro – analiza porównawcza	238
Jarosław Czaja: Działania Rządu RP umożliwiające dostosowanie do zmienności kursów walut	254
Agnieszka Tkaczyszyn: Nowy kształt struktury instytucjonalnej nadzoru bankowego w Unii Europejskiej	272
Alina Bartosiewicz: Dokapitalizowanie instytucji finansowych w świetle przepisów o konkurencji Unii Europejskiej	288

Waldemar Piotr Gil: Międzynarodowa sprawozdawczość finansowa europejskim językiem biznesu	305
Magdalena Broszkiewicz: Proces konwergencji regulacji ładu korporacyjnego na rynkach kapitałowych krajów Unii Europejskiej	325
Wawrzyniec Michalczyk: Perspektywy przystąpienia kolejnych krajów do strefy euro	339
Marta Wincewicz-Bosy: Logistyka i eurologistyka jako elementy systemu integracji międzynarodowej w gospodarce światowej	353
Łukasz Olipra: Tanie linie lotnicze – nowa „jakość” w przewozach lotniczych w Unii Europejskiej	368
Joanna Michalczyk: Przemiany w polskim przemyśle spożywczym po akcesji do Unii Europejskiej	387
Franciszek Kapusta: Drobiarstwo mięsne w Polsce i jego powiązania z rynkiem Unii Europejskiej	398
Zbigniew Piepiora: Rola Unii Europejskiej w przeciwdziałaniu skutkom katastrof naturalnych	412
Marcin Nowik: Wpływ Traktatu Lizbońskiego na kształt współpracy rozwojowej pomiędzy Unią Europejską a krajami AKP	423
Andrzej Raszkowski: Program TACIS w państwach postsowieckich	436
Nikita Nikiforov, Valery Nikiforov: The main directions of international co-operation in the sphere of higher education	446
Nikita Nikiforov: Политические аспекты вхождения стран Балтии в Болонский процесс	458
Magdalena Biedziak, Joanna Piotrowicz, Marta Rewera: Erasmus – nowy wymiar studiowania. Realizacja Programu LLP Erasmus na wrocławskich uczelniach w latach 2002-2011	471

Summaries

Ewa Pancer-Cybulska: Social territorial responsibility in the light of sustainable development concept	28
Sebastian Bobowski: Evolution of EU Cohesion Policy in years 2014-2020	40
Mirosława Klamut: New mechanisms of territorial cohesion realization in “National Strategy for Regional Development during the period 2010-2020”	56
Grażyna Adamczyk-Łojewska: Problems of economic convergence and divergence on the example of the European Union countries, including Poland	76

Urszula Markowska-Przybyła: Integration versus real convergence. Regional convergence in Poland according to classical and alternative methods of research	96
Małgorzata Markowska, Danuta Strahl: Dynamic classification of EU regions with regard to innovation characteristics level (regarding INPUT)	118
Małgorzata Markowska: Classification of EU regions by the dynamics of innovation characteristics (regarding INPUT)	137
Bernadeta Baran: Directions of changes in social policy of the European Union states	150
Leszek Cybulski: Accomplishment of the European Union's employment policy in Poland	167
Joanna Jakubowska: Polish-German labour market after May 1, 2011 – analysis of the situation, implications and forecasts	179
Agata Chlebicka: Crisis of multiculturalism – an overview of labour market's chosen problems on the example of the Netherlands	198
Maciej Żmuda: Europe 2020 strategy as a plan of socio-economic growth of the European Union	210
Artur Szmaciarski: Energy cooperation of the European Union and the Russian Federation against the background of EU energy policy	225
Alicja Lindert-Zyznarska: Financial instruments supporting regional development in the financial perspective 2014-2020	237
Jan Borowiec: Monetary policy in the euro zone and in Poland – a comparative analysis	253
Jarosław Czaja: Actions of Polish government enabling the adjustment to volatility of exchange rates	271
Agnieszka Tkaczyszyn: New shape of institutional structure of banking supervision in the European Union	287
Alina Bartosiewicz: Recapitalisation of financial institutions in the light of the European Union competition law	304
Waldemar Piotr Gil: International financial reporting as the European business language	324
Magdalena Broszkiewicz: Convergence process of corporate governance regulations on capital markets of the European Union member states	337
Wawrzyniec Michalczyk: Perspectives of accession another countries accession to the euro zone – an overview	352
Marta Wincewicz-Bosy: Logistics and eurologistics as the elements of the system of international integration in the global economy	367
Łukasz Olipra: Low cost airlines – a new “quality” in the air transport in the European Union	386
Joanna Michalczyk: Changes in Polish food industry after the accession to the European Union	397

Franciszek Kapusta: Poultry meat production in Poland and its relation with the European Union market	411
Zbigniew Piepióra: The role of the European Union in counteracting the results of natural disasters	422
Marcin Nowik: The impact of the Lisbon Treaty on the EU – ACP states development cooperation	435
Andrzej Raszkowski: TACIS programme in post-Soviet countries	445
Nikita Nikiforov, Valery Nikiforov: Główne determinanty międzynarodowej współpracy w zakresie szkolnictwa wyższego	457
Nikita Nikiforov: Political aspects of joining the Bologna Process by the Baltic states	470
Magdalena Biedziak, Joanna Piotrowicz, Marta Rewera: Erasmus – new dimension of studying. Implementation of LLP Erasmus at Wrocław's universities in 2002-2011	489

Ewa Pancer-Cybulska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ TERYTORIUM W ŚWIETLE KONCEPCJI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Streszczenie: W warunkach globalizacji gospodarki światowej rozwój w skali lokalnej zyskuje na znaczeniu. Znajduje to potwierdzenie i w teorii, i w praktyce działania społeczności lokalnych. Do efektywnych narzędzi zarządzania rozwojem lokalnym należą strategie działania, specyficzne koncepcje oraz instytucje zajmujące się ich kreowaniem i koordynowaniem. Widoczna jest rosnąca rola społeczności lokalnych i kapitału społecznego w realizacji tych strategii i koncepcji, które nie są jednak powszechnie znane i akceptowane.

Słowa kluczowe: społeczna odpowiedzialność terytorium, rozwój zrównoważony, rozwój lokalny, strategie rozwoju lokalnego, Europa 2020.

1. Wstęp

O randze lokalnego wymiaru gospodarowania przesądza wiele czynników, wśród których wyraźna jest ogólnoswiatowa tendencja do zwiększania roli środowisk lokalnych. Postępujące procesy globalizacji gospodarki i standaryzacji życia stanowią sprzyjające warunki dla nasilania się ruchu małych ojczyzn, dzięki czemu następuje budowanie i wzmacnianie lokalnych więzi o różnorodnym charakterze. Na podkreślenie zasługuje także wysoka efektywność gospodarowania charakteryzująca gospodarkę lokalną, co jest szczególnie istotne w warunkach szczupłości zasobów i rosnących wymagań jakościowych [Pancer-Cybulska 2005, s. 134].

W działalności społeczności lokalnych można zaobserwować zaznaczanie się dwóch zasadniczych wariantów strategii rozwoju. Z jednej strony akcentuje się w nich rolę samorządu jako podmiotu gospodarki rynkowej, działającego w warunkach konkurencji, choć z pewnymi ograniczeniami ze względu na charakter działalności dla pożytku publicznego, czyli w sferze użyteczności publicznej. Z drugiej strony zarysowuje się nurt strategii opartych na podstawach ekonomii społecznej, odwołujący się do kapitału społecznego jako podstawowego tworzywa rozwoju lokalnego, czego przykładem są np. realizowane w Europie lokalne inicjatywy go-

spodarcze oparte na aktywności i integracyjnych działaniach władz lokalnych, z udziałem organizacji pozarządowych, podmiotów gospodarki społecznej i innych aktorów rozwoju lokalnego [Pancer-Cybulska 2010, s. 314-324]. Ich coraz powszechniejsze stosowanie wiąże się ze sformułowaniem pojęcia społecznej odpowiedzialności terytorium, które pozostaje w ścisłym związku ze strategiami działania opartymi na formule zrównoważonego rozwoju.

Zrównoważony rozwój został zdefiniowany na podstawie kluczowych pojęć: podstawowych potrzeb oraz ograniczonych możliwości, a zwłaszcza wytrzymałości światowego systemu ekologicznego. Najbardziej znana (i ogólna) definicja brzmi następująco: „Zrównoważony rozwój to rozwój, który zaspokaja potrzeby obecne, nie zagrażając możliwościom zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń”.

Punktem wyjścia do kształtowania opinii na temat jakości społeczności lokalnej skupionej wokół określonego terytorium jest zidentyfikowanie typu strategii działania. Pozwala to na ocenę prowadzonej działalności ze szczególnym określeniem roli samorządu lokalnego w świetle obowiązujących w UE standardów demokracji, subsydiarności, decentralizacji oraz zasad gospodarki rynkowej stosowanych do publicznego sektora samorządowego (innowacyjność, konkurencyjność, przedsiębiorczość). Wybór strategii powinien być dokonywany z zachowaniem właściwych dla demokracji zasad, takich jak partycypacja i konsultacja społeczna, w praktyce polskich samorządów, w dobie rosnącej ich roli w zarządzaniu rozwojem jest to zjawisko coraz powszechniejsze.

Celem opracowania jest wykazanie, że realizacja strategii zrównoważonego rozwoju przyczynia się do wdrażania koncepcji terytorium społecznie odpowiedzialnego dzięki możliwości pogodzenia kryteriów gospodarki społecznej i rynkowej w jednej spójnej strategii działania lokalnej społeczności. W świetle teoretycznych założeń koncepcji społecznej odpowiedzialności terytorium (TSR) korzyści wynikające z jej stosowania są oczywiste. Zastanawiający jest natomiast niski stopień upowszechnienia koncepcji oraz metodologii jej wdrażania. Znacznie szerzej znana jest koncepcja społecznej odpowiedzialności biznesu, która stanowiła podstawę dla sformułowania TSR, a po analizie obu koncepcji można dojść do wniosku, że koncepcja TSR ma uniwersalny wymiar i szerszy zasięg niż koncepcja społecznej odpowiedzialności biznesu.

2. Rozwój lokalny

Wzrost znaczenia rozwoju lokalnego w dobie globalizacji należy uznać paradoksalnie za oczywistą konsekwencję ogólnej koncepcji rozwoju. Tendencje zmian w zakresie polityki rozwoju w Unii Europejskiej wskazują na rosnącą rolę regionów, czego potwierdzeniem jest realizacja polityki spójności w latach 2007-2013. W odniesieniu do zachowań lokalnych władz samorządowych w tym zakresie również można wskazać argumenty potwierdzające wzrost ich roli w sferze zarządza-

nia rozwojem. Jest on wyrazem dążenia do samorealizacji i podmiotowości jednostek, grup i społeczności, które z określonym terytorium wiążą swoje funkcjonowanie i traktują je jako podstawę kształtowania swojego interesu. Rozwój globalny jest w związku z tym coraz częściej prezentowany nie tylko jako efekt działania sił makrostrukturalnych, ale także podmiotów niższego rzędu. Potwierdzeniem jest coraz częstsze powoływanie się na hasło „myśl globalnie i działaj lokalnie”, nie zawsze jednak ze świadomością jego rodowodu i znaczenia dla realizacji koncepcji rozwoju zrównoważonego [Starosta 2006, s. 85].

W literaturze pojęcie rozwoju lokalnego jest wykorzystywane do omawiania zagadnień dotyczących samorządu terytorialnego, polityki przestrzennej, geografii ekonomicznej, polityki gospodarczej, historii gospodarczej, socjologii czy też ekologii [Stańczyszyn 2003, s. 124]. Pewne jego cechy są uznawane za oczywiste, np. to, że rozwój lokalny przebiega jednocześnie w wielu płaszczyznach i z różnym nasileniem. W szerokim ujęciu określa się sześć jego wymiarów, tj. gospodarczy, społeczny, polityczny, przestrzenny, kulturalny i ekologiczny, należy jednak pamiętać o tym, że często wzajemnie się one przenikają, warunkują i nie jest łatwe (ani uzasadnione) ich rozdzielne analizowanie. Chociaż pojmowanie tego procesu pozornie wydawałoby się proste, jest w rzeczywistości bardzo złożone i zróżnicowane w zależności od przyjętego punktu widzenia [Guarino i in. 1995, s. 101].

Złożoność zjawiska rozwoju lokalnego powoduje, że na płaszczyźnie teoretycznej częściej jest ono opisywane niż definiowane oraz w różnym stopniu akcentuje się jego charakterystyczne cechy, aby wskazać, czym jest (lub powinien być) rozwój lokalny [Jewtuchowicz 2005, s. 58-59]. Przegląd definicji rozwoju lokalnego wskazuje ponadto na coraz częstsze odwoływanie się do kategorii podmiotowych, jakościowych, społecznych.

Za trafne można uznać określenie rozwoju lokalnego jako: „systematycznego działania prowadzonego w społeczności lokalnej z udziałem zainteresowanych podmiotów, którego rezultaty służą zaspokajaniu potrzeb społeczności lokalnej i przyczyniają się do ogólnego postępu” [Kańduła 2005, s. 269]. Według I. Pietrzyk rozwój lokalny to „proces dywersyfikacji i wzbogacania działalności gospodarczej i społecznej danego terytorium mający swe źródło w mobilizacji i koordynacji jego zasobów i energii. Jest on rezultatem wysiłku mieszkańców, wiąże się z istnieniem projektu rozwoju integrującego elementy ekonomiczne, społeczne i kulturalne, czyni z przestrzeni sąsiadujących ze sobą przestrzeń aktywnej solidarności”. Oznacza „proces, poprzez który ludność zdobywa większą autonomię w definiowaniu i zaspokajaniu własnych potrzeb i rozwiązywaniu swoich problemów”. W procesie tym inicjatywy lokalne łączą się z działaniami i zasobami ponadlokalnymi [Pietrzyk 1997, s. 90]. A. Myna podkreśla, że rozwój lokalny jest „świadomym działaniem władz gmin, przedsiębiorców, mieszkańców, lobby ekologicznego czy organizacji społecznych, zmierzającym do kreatywnego, efektywnego i racjonalnego wykorzystania miejscowych zasobów materialnych i niematerialnych”. Inaczej jest

to „kompleks przeobrażeń jakościowych dotyczących danego obszaru, a odnoszących się do poziomu życia oraz warunków funkcjonowania podmiotów gospodarczych”. Szczególną rolę w tym procesie odgrywają władze lokalne, które zarówno inicjują, jak i koordynują oraz wspierają działania prorozwojowe polegające na pokonywaniu barier rozwoju [Myna 2007, s. 553]. E.J. Blakely pisze, że „lokalny rozwój jest procesem mającym na celu stworzenie zatrudnienia i osiągnięcie dobrobytu w danym układzie lokalnym”. Prowadzi to do wyrównania efektywności lokalnych czynników produkcji, a w konsekwencji do osłabienia różnic i wzrostu atrakcyjności układów lokalnych [Kołodziejczyk 2001, s. 38].

W nieco innym ujęciu „rozwój lokalny opiera się na inicjatywie i aktywnym uczestnictwie obywateli zamieszkujących konkretne terytorium. Podkreśla się, że najbardziej istotne jest w tym przypadku „uczestnictwo rozumiane jako partnerska współpraca z innymi podmiotami społecznymi i współdziałanie z władzami lokalnymi, których rola jest bardzo ważna w rozwoju lokalnym”. Jednak z drugiej strony wskazuje się, iż „potrzeba czynnego zaangażowania obywateli jako warunek rozwoju lokalnego jest jedynie mitem nie mającym wiele wspólnego z rzeczywistością” [Skrzypiec 2004, s. 253].

Klimat rozwoju lokalnego kształtuje się pod wpływem różnych warunków, np.: przyrodniczych, społecznych, ekonomicznych, organizacyjnych czy administracyjnych. „Zdecydowana większość tych warunków koncentruje się jednak w sferze społecznej lub przez tę sferę jest kształtowana, dlatego można chyba mówić o społecznym klimacie rozwoju, zdając sobie jednocześnie sprawę z prawdopodobieństwa wystąpienia innych, aniżeli społeczne, czynników mających wpływ na uwarunkowania rozwoju lokalnego” [Parysek 2010, s. 120-121]. Za korzystny klimat rozwoju lokalnego uważa się taki stan warunków, w którym zasoby stają się aktywnymi czynnikami rozwoju, ponieważ występują realne możliwości (także konkretne zamiary) ich wykorzystania dla tego rozwoju.

Wśród elementarnych składników społecznego klimatu rozwoju lokalnego można wymienić:

- 1) struktury społeczne szczebla lokalnego zainteresowane rozwojem lokalnym i popierające ten rozwój,
- 2) doświadczenie i wolę kreowania rozwoju przez samorząd terytorialny,
- 3) inicjatywność, aktywność i przedsiębiorczość mieszkańców,
- 4) prawne, organizacyjne, techniczne i technologiczne wspieranie inicjatyw,
- 5) materialno-finansowe wspomaganie inicjatyw rozwoju lokalnego i inne [Parysek 2001].

Warto również podkreślić, że w literaturze ekonomicznej coraz częściej akcentuje się znaczenie wartości niematerialnych przy określaniu czynników warunkujących rozwój lokalny, co stanowi odzwierciedlenie tendencji istniejących w ekonomii. Dość często zwraca się uwagę, że niezbędnym warunkiem rozwoju jest występowanie szeroko rozumianej aktywności mieszkańców, a tym samym ich świadomość

mości co do możliwości wpływania na rzeczywistość. Na przykład I. Pietrzyk upatruje wśród endogennych zasobów „szczególną i kluczową rolę społeczności lokalnych, sieci powiązań ekonomicznych, reguł, norm zachowań, czyli elementów składających się na kapitał społeczny”. Ponadto podkreśla, że „polityka regionalna coraz częściej nakierowana jest na otoczenie niematerialne, w którym zasadniczą rolę odgrywa środowisko społeczno-kulturowe” [Wojewódzka 2008, s. 348-349]. Wśród czynników rozwoju lokalnego (nazwanych komponentami i siłami społecznymi) wymienia się następujące: społeczność lokalną, społeczność przedsiębiorców, instytucje lokalne, lokalne elity działania, lokalnych liderów, ideę dobra wspólnego i zdolność współpracy [Toczyski, Lendzion 2007, s. 253]. Do tych właśnie kategorii odwołuje się koncepcja terytorium społecznie odpowiedzialnego.

3. Terytorium społecznie odpowiedzialne

Władze lokalne są oceniane przez pryzmat przyjętych strategii rozwoju, a w szczególności sposób poddawana jest ocenie ich umiejętność zapewnienia źródeł finansowania strategii, co w warunkach integracji europejskiej sprowadza się do zdobywania wsparcia finansowego ze środków Unii Europejskiej. Jako potencjalni beneficjenci publicznych środków pomocowych władze lokalne deklarują przestrzeganie kryteriów wynikających ze standardów, priorytetów i zasad działania funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności, które mają na celu upowszechnianie praw i wartości uznawanych w UE za przynależne każdemu człowiekowi; jest to *de facto* zgodne z zasadami społecznej odpowiedzialności terytorium.

Koncepcja społecznej odpowiedzialności terytorium została zdefiniowana na forum REVES jako wyraz podstawowych założeń działalności tego zrzeszenia miast i regionów na rzecz ekonomii społecznej, utworzonego w 1996 r. Celem REVES jest dążenie do stworzenia na szczeblu lokalnym systemu dobrobytu i wysokiej jakości życia, bazującego na dobrym zarządzaniu, partycypacji społecznej oraz ekonomii społecznej, stanowiącego zaprzeczenie wizji terytorium działającego w warunkach konkurencji rynkowej [Internet 1].

REVES angażuje władze lokalne i podmioty ekonomii socjalnej do poszukiwania nowych metod i koncepcji na użytek planowania rozwoju lokalnej gospodarki dobrobytu, kładąc szczególnie nacisk na poszerzanie społecznej odpowiedzialności terytorium.

Terytorium społecznie odpowiedzialne TSR® (Territories Socialement Responsable) jest narzędziem stosowanym przez REVES. Jest to metodologia lokalnego planowania, zintegrowany system uwzględniający aspekty społeczne, ekonomiczne, kulturowe i środowiskowe. Zgodnie z wytycznymi jest ona oparta na procesie partycypacyjnego zarządzania, którego celem jest wzrost jakości życia społeczeństwa na danym terytorium przez zwiększanie spójności społecznej,

wzrost efektywności ekonomicznej, zrównoważony rozwój i wzrost demokracji¹. Społecznie odpowiedzialne terytorium zapewnia wysoką jakość życia wszystkim mieszkańcom. Jest to proces o charakterze globalnym, oparty na partycypacji, spełniający standardy dobrego zarządzania, długoterminowy, z udziałem wszystkich partnerów. Za jego charakterystyczne cechy można zatem uznać: partycypację w procesie dobrego zarządzania, solidarność terytorium, podejście wielopokoleniowe, wzmacnianie świadomości społecznej.

Koncepcja terytorium społecznie odpowiedzialnego jest, jak już wspomniano, kontynuacją i dopełnieniem powszechnie znanej koncepcji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Jej stworzenie to odpowiedź na poszukiwanie strategii odpowiedzialnego rozwoju społeczeństw w warunkach globalizacji polityki i gospodarki rynkowej. Jest to także zaprzeczenie i próba stworzenia przeciwwagi dla nasilających się tendencji wyczekiwania i roszczeń, które są także naturalną konsekwencją rozwoju gospodarki globalnej.

Dla przypomnienia należy podać, że istota społecznej odpowiedzialności biznesu (Corporate Social Responsibility – CSR) sprowadza się do promowania etyki w działalności gospodarczej rozumianej jako zespół norm rzetelnego postępowania we wzajemnych relacjach przedsiębiorców z klientami, kontrahentami, pracownikami, współnikami, społecznością lokalną, a także władzą lokalną i państwem. Obejmuje wszystkie aspekty działalności firmy, sposób i styl prowadzenia przedsiębiorstwa, a nie tylko jego wyniki ekonomiczne czy jakość wyrobów. Źródła zasad etyki obejmują prawo pisane, zwyczajowe, normy moralne i religijne, i inne. CSR dotyczy zatem zachowań etycznych nie tylko w wewnętrznej organizacji pracy, ale także w otoczeniu firmy, kształtowania pozytywnych relacji ze społecznością lokalną oraz dbałości o środowisko naturalne. Biznes stanowi zatem integralną część społeczności lokalnej i terytorium, które jest podstawową kategorią w koncepcji TSR.

Podstawowym elementem opisu koncepcji jest terytorium i jego mieszkańcy oraz różnorodne relacje (współzależności) występujące między nimi. Powiązanie danego terytorium z mieszkańcami uznaje się za warunek twórczego działania, wprowadzania zmian, postępu, te zaś stanowią podstawę rozwoju społeczności i terytorium. Przyjmują one postać inicjatyw lokalnych, czyli działań oddolnych mających na celu wzmocnienie współzależności, które są także przejawem rosnącej integracji społecznej.

Na szczególne podkreślenie zasługuje w omawianej koncepcji wartość kulturowa terytorium, na którą składa się wiele elementów nie zawsze odpowiednio docenionych czy nawet niekojarzonych z rozwojem lokalnej integracji. Poza oczywistymi składowymi, jak tożsamość, pamięć, duma czy tradycja, mieści się tu także znajomość i świadomość podążania utartymi szlakami (oczywiście nie tylko w sen-

¹ The REVES Charter, wytyczne TSR®, Mesyna 2007 [Internet 1].

sie dosłownym) oraz poczucie przynależności czy własności. Ich odzwierciedleniem jest właśnie przyjmowanie odpowiedzialności za terytorium rozumiane jako wspólna własność, wspólnota interesów, dążeń i oczekiwań jej mieszkańców. Wymienione elementy stanowią podstawę rozwoju kapitału społecznego, są gwarancją słuszności, dają oparcie i legitymizują podejmowanie inicjatyw na rzecz integracji i rozwoju lokalnej społeczności.

Wartości kulturowe w szerokim ich rozumieniu przejawiają się także w kulturze dialogu prowadzonego wewnątrz społeczności oraz z podmiotami spoza niej, czego przejawem jest mówienie w sposób szczerzy i prawdziwy o istotnych problemach bez uciekania się do tematów zastępczych lub tabu. Za istotną wartość należy także uznać umiejętność krytycznego myślenia, co wiąże się z kolei z autentycznością i zaangażowaniem, które wynikają z własnych przekonań i są potwierdzeniem istnienia w społeczeństwie kultury wolności. Dotyczy to zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych uwarunkowań wolności, których zazwyczaj nie poddaje się analizie, ale często nieświadomie poddaje się je weryfikacji. Odbyna się to w sytuacjach decyzyjnych, podczas dokonywania wyboru celów i priorytetów spośród wielu sprzecznych czy nawet wykluczających się, i rodzi określone konsekwencje finansowe. Należy także pamiętać, że system demokratyczny nie zezwala na bezgraniczne stosowanie tych zasad, przeciwnie – każe uwzględniać priorytety, wybory i oczekiwania innych, czyli wymaga dostosowania się do zasad kultury dialogu.

Kolejnym ważnym elementem koncepcji społecznej odpowiedzialności terytorium jest jego rola w procesie podwyższania jakości życia lub co najmniej w dążeniu do lepszej jakości życia. Ten aspekt koncepcji ma wymiar bardzo praktyczny, wiąże się z formułowaniem strategii rozwoju terytorium, której posiadanie nabiera szczególnego znaczenia w warunkach gospodarki globalnej, poddawanej presji konkurencji, wystawianej na zaburzenia koniunkturalne czy kryzysy. Podstawową kategorią strategii jest kapitał ludzki w różnych ujęciach, wynikających z zastosowania kryterium problemowego. Zróżnicowana sytuacja społeczna wyodrębnionych grup i związane z tym potrzeby odnoszą się do możliwości zatrudnienia czy – szerszej rzecz ujmując – zapewnienia źródeł dochodu, co w kontekście jakości życia jest słusznie uznane za najistotniejsze. Zgodnie z tymi założeniami strategia koncentruje się na integracji mieszkańców oraz rozwiązywaniu specyficznych problemów poszczególnych grup kapitału ludzkiego, czyli np. młodzieży i seniorów, kobiet, bezrobotnych, ale także osób aktywnych zawodowo.

Poszukiwanie rozwiązań dla problemów charakterystycznych dla poszczególnych kategorii kapitału ludzkiego wskazuje przede wszystkim na konieczność stosowania różnych instrumentów. Wnikliwa analiza wskazuje także na wiele współzależności między nimi, dzięki czemu rozwiązywanie problemów jest sposobem na powiększanie i wzmacnianie integracji społecznej terytorium. Za jeden z podstawowych warunków powodzenia strategii uznaje się znalezienie właściwych granic

terytorium, czyli ukazanie jego potencjału na tle obowiązujących podziałów: administracyjnych, geopolitycznych, społecznych i innych warunkujących zakres i swobodę jego działalności.

Podsumowując, można stwierdzić, że władze lokalne dążą do stworzenia terytorium społecznie odpowiedzialnego, jeśli realizują strategię zrównoważonego rozwoju zgodnie z zasadą „myśl globalnie, działaj lokalnie, działaj globalnie, myśl lokalnie”².

4. Społeczna odpowiedzialność a konkurencyjność regionów

Kategoria społecznej odpowiedzialności terytorium stanowi antytezę wąsko rozumianej konkurencyjności. Nastawienie prospołeczne akcentowane w tym ujęciu pozostaje w konflikcie z krótkookresową efektywnością rynkową, gdyż przewagi konkurencyjne odnoszą się do takich cech, jak: jakość, technologia, wartość, cena, koszty, marka, promocja, struktura działalności. Przeniesienie zasad marketingu z rynku towarów i usług na poziom terytorialny doprowadziło do wyodrębnienia się kategorii marketingu terytorialnego, który dotyczy w dużej mierze zagadnień konkurencyjności regionów. W warunkach globalizacji na przegranej pozycji w skali kraju znajdują się te regiony, które nie wykreowały własnych przewag stanowiących podstawę funkcjonowania i osiągnięcia wysokiej efektywności rynkowej. Dysponowanie określonymi przewagami w stosunku do innych regionów prowadzi do dodatniego salda wymiany z otoczeniem w zakresie przepływu kapitału, osób, towarów i usług, stanowi także czynnik sprzyjający napływowi zewnętrznych inwestycji. Zdolność przyciągania inwestycji zagranicznych jest w wielu badaniach traktowana jako podstawowy wyznacznik poziomu konkurencyjności regionalnej. Sprowadzanie rozwoju do wzmacniania konkurencyjności jest jednak nadmiernym uproszczeniem procesów zachodzących na poziomie terytorialnym (lokalnym i regionalnym), zwłaszcza w sytuacji występowania wewnętrznych konfliktów burzących ład ekonomiczny, społeczny, ekologiczny i przestrzenny. Nie można bowiem uznawać za konkurencyjne np. takich regionów, które przyciągają inwestycje o dużej uciążliwości ekologicznej, prowadzące do pogarszania jakości życia mieszkańców. Do zjawisk obniżających konkurencyjność należy także rozrywanie tradycyjnych więzi społecznych, zanik bądź wypieranie lokalnej kultury i tożsamości, narastanie patologii społecznych czy wzrost uciążliwości życia codziennego, które są następstwem rozrastania się terenów zurbanizowanych, gdzie jednocześnie obserwuje się nienadążanie rozwoju infrastruktury społecznej za szybkimi zmianami w sferze gospodarczej. Występujące w efekcie obniżenie jakości życia skutkuje często emigracją mieszkańców do innych regionów, chociaż w związku z tworzeniem

² W wielu przypadkach ze względu na istniejące uwarunkowania działalności jedyną możliwą okazuje się strategia lokalnego rozwoju gospodarczego, w której szczególną rolę odgrywa kapitał społeczny. Zob. [Pancer-Cybulska 2010, s. 314-324].

nowych miejsc pracy oczekiwano wystąpienia procesów imigracyjnych. W skali lokalnej odzwierciedleniem tych procesów jest w Polsce i we wszystkich krajach rozwiniętych wyludnianie się centrów miast na rzecz szybko rozrastających się obszarów podmiejskich. Towarzyszą temu niekorzystne procesy demograficzne, charakteryzujące się wysokim wskaźnikiem zgonów i niskim wskaźnikiem urodzeń, oraz migracje międzynarodowe³.

Inny mechanizm, lecz o analogicznych skutkach, występuje w regionach nierozwiniętych, które nie zdołały znaleźć własnych przewag konkurencyjnych, a o ich rozwoju zdecydowały klasyczne (tradycyjne) czynniki rynkowe. W Polsce na poziomie kraju od początku procesu transformacji dysproporcje rozwojowe ulegają pogłębieniu. Społeczna odpowiedzialność władz publicznych na poziomie kraju, a przede wszystkim Unii Europejskiej znajduje odzwierciedlenie w efektach wyrównawczych polityki regionalnej. Bez środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego polaryzacja rozwoju (dywergencja) mogłaby być z pewnością większa⁴.

W tym kontekście szczególnie ważna jest trwałość procesów rozwojowych oraz ich zróżnicowany charakter. Napływ inwestycji zewnętrznych wynikający tylko z niskich kosztów pracy na danym terytorium takich cech nie ma, gdyż obszary o niskiej cenie siły roboczej przesuwają się w kierunku wschodnim od Polski przez Rumunię, Uzbekistan do Chin czy Wietnamu. Zyskują zatem na znaczeniu czynniki jakościowe, które w długim okresie decydują zarówno o konkurencyjności, jak i o rozwoju regionów. Terytorium musi być nie tylko dobrym miejscem do pracy i życia, ale także sprzyjać rozwojowi kapitału ludzkiego i społecznego. Warunkiem niezbędnym staje się dobrze rozwinięta infrastruktura społeczna – sieć placówek służby zdrowia, oświaty, kultury, nauki itp. Społeczna odpowiedzialność władz samorządowych obejmuje zatem promocję zintegrowanego ładu przestrzennego przy minimalizowaniu efektów naturalnych konfliktów i dysproporcji rozwoju ekonomicznego i społecznego, przy wykorzystaniu wszystkich możliwości tworzonych na szczeblu krajowym i unijnym.

Należy podkreślić te aspekty konkurencyjności społeczeństw, które są zgodne z koncepcją społecznej odpowiedzialności terytorium, a mianowicie:

- spójność społeczna znamionująca nie ekonomiczny, ale społeczno-ekonomiczny charakter rozwoju,
- aspekt przestrzenny – każde społeczeństwo jest określone przez terytorium,
- dynamiczne ujęcie konkurencyjności – jako procesu, a nie stanu.

³ W grupie dużych polskich miast proces dezurbanizacji jest najbardziej zaawansowany w Łodzi, gdzie w okresie 1984-2008 liczba ludności zmniejszyła się z ponad 849 tys. do 747 tys.

⁴ Należy jednak zauważyć, że zaledwie nieco ponad jedna trzecia środków tych funduszy jest w Polsce dzielona według klucza terytorialnego. Ponadto firmy pochodzące z dużych miast są na ogół lepiej przygotowane merytorycznie do aplikowania środków niż te pochodzące z małych ośrodków. Wpływają na to również działania firm pośredniczących, które są zazwyczaj lokalizowane w dużych aglomeracjach.

Podstawą takiego ujęcia jest podział gospodarki na dwa segmenty – gospodarkę lokalną i gospodarkę globalną (zwane też – gospodarką bliskości i gospodarką globalności), które muszą się rozwijać harmonijnie, dzięki czemu możliwe jest zapewnienie spójności społecznej i zrównoważonego charakteru wzrostu (zob. [Cybulski 1999, s. 135-139]).

5. Rozwój zrównoważony

Rozwój zrównoważony jest to rozwój społeczno-ekonomiczny współczesnego społeczeństwa, polegający na zaspokajaniu jego potrzeb w taki sposób, aby nie zmniejszać możliwości zaspokajania potrzeb przyszłym pokoleniom. Realizacja idei ZR wymaga globalnej ochrony środowiska przyrodniczego, solidarności w relacjach między różnymi krajami, zwłaszcza bogatymi i biednymi, a także solidarności z przyszłymi pokoleniami oraz traktowania czynników ekonomicznych, politycznych, społecznych i ekologicznych jako zależnych od siebie.

Taki sposób pojmowania rozwoju zrównoważonego, oddający jego istotę, nie jest powszechny; najczęściej rozwój zrównoważony jest utożsamiany z ekorozwojem czy też rozwojem podtrzymywanym, oznacza umiejętne i skuteczne kojarzenie interesów gospodarczych z zachowaniem określonego poziomu środowiska. Jego istotą jest podtrzymywalność zasobów środowiska i właściwe nimi gospodarowanie. Rozwój ma charakter zrównoważony, gdy relacje ekologiczno-ekonomiczne nie uszczuplają kapitału środowiska, i trwałe, jeśli relacje te utrzymują się przez długi czas.

Definicja zrównoważonego rozwoju została wypracowana przez Komisję Brundtland i opublikowana w 1987 r. w Raporcie „Nasza wspólna przyszłość”. Jest ona powoływana w wersji ogólnej (syntetycznej), ale oddającej w pełni istotę rozwoju zrównoważonego: „Zrównoważony rozwój to rozwój, który zaspokaja potrzeby obecne, nie zagrażając możliwościom zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń”. Definicja opiera się na kluczowych pojęciach: podstawowych potrzeb oraz ograniczonych możliwości, a zwłaszcza wytrzymałości światowego systemu ekologicznego. W odniesieniu do potrzeb szczególnie chodzi o podstawowe potrzeby najbiedniejszych na świecie, którym należy nadać najwyższy priorytet. Jeśli mowa o ograniczeniach, to chodzi o istniejące (narzucone) zdolności środowiska do zaspokojenia potrzeb obecnych i przyszłych przez stan techniki i organizacji społecznej⁵. Należy podkreślić, że problem ograniczoności rozwoju został dostrzeżony i sformułowany w raporcie Klubu Rzymskiego „Granice wzrostu”. Zgodnie z tą

⁵ Światowa Komisja ds. Środowiska i Rozwoju (*The World Commission on Environment and Development*), zwana też „Komisją Brundtland”, została powołana w 1983 r. przez Gro Harlem Brundtland na zaproszenie ówczesnego Sekretarza Generalnego ONZ. Komisja jest najbardziej znana z wypracowania szerokiej koncepcji politycznej zrównoważonego rozwoju oraz opublikowania w kwietniu 1987 r. raportu „Nasza wspólna przyszłość”. Działalność Komisji przyczyniła się do zwołania Szczytu Ziemi w 1992 r. w Rio de Janeiro.

opinią w celu zapewnienia dalszej egzystencji życia na Ziemi i możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb wszystkich ludzi i przyszłych generacji należy zadbać o zrównoważony rozwój wszelkich dziedzin życia i ludzkiej działalności⁶.

Złożoność koncepcji zrównoważonego rozwoju w aspekcie teoretycznym i praktycznym potwierdzają liczne próby jej interpretowania, czego wyrazem są liczne definicje powstające w różnych instytucjach. W konsekwencji prowadzi to do niejednoznaczności w pojmowaniu rozwoju zrównoważonego, mimo istnienia dość precyzyjnych (przynajmniej w ujęciu teoretycznym) zasad, a także jakościowych i ilościowych mierników, wskaźników lub kryteriów oceny i standardów zrównoważonego rozwoju. W związku z nieścisłościami i niejasnościami definicji zrównoważonego rozwoju przy opisywaniu tego pojęcia należy zatem wykorzystać definicje zawarte w normach i dokumentach Narodów Zjednoczonych [*World Charter...* 1972; *Deklaracja...* 1992; *Agenda 21...* 1992]. Zgodnie z nimi zrównoważony rozwój Ziemi to rozwój, który zaspokaja podstawowe potrzeby wszystkich ludzi oraz zachowuje, chroni i przywraca zdrowie i integralność ekosystemu Ziemi, bez zagrożenia możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń i bez przekraczania długookresowych granic pojemności ekosystemu Ziemi.

Raport Brundtland dostrzega, że cywilizacja osiągnęła poziom dobrobytu możliwy do utrzymania pod warunkiem stosowania odpowiedniego modelu gospodarowania. Model takiej gospodarki zakłada odpowiednio i świadomie ukształtowane relacje pomiędzy wzrostem gospodarczym, dbałością o środowisko (nie tylko przyrodnicze, ale także sztuczne – wytworzone przez człowieka) oraz zdrowiem człowieka. Doktryna zrównoważonego rozwoju zakłada istnienie sprawiedliwości społecznej dzięki ekonomicznej i środowiskowej efektywności przedsięwzięć (m.in. przez ścisły rachunek kosztów produkcji obejmujący również zasoby zewnętrzne). Zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju społeczeństwo powinno żyć, uwzględniając rachunek ciągniony kosztów swoich decyzji.

Zrównoważony rozwój oznacza, że wzrost gospodarczy prowadzi do zwiększania spójności społecznej (w tym m.in. zmniejszania rozwarstwienia społecznego, wyrównywania szans, przeciwdziałania marginalizacji i dyskryminacji) oraz podnoszenia jakości środowiska naturalnego, m.in. przez ograniczanie szkodliwego wpływu produkcji i konsumpcji na stan środowiska i ochronę zasobów przyrodniczych.

Szczególne zainteresowanie władz lokalnych problematyką rozwoju zrównoważonego wynika z uwarunkowań o charakterze globalnym. Na Szczycie Ziemi w Rio de Janeiro w 1992 r. przyjęto Agendę 21, czyli globalny program działań na rzecz środowiska i rozwoju. Kluczową rolę w procesie wdrażania Agendy 21 mają do odegrania władze lokalne działające według zasady „Myśl globalnie i działaj lokalnie”. Do 2002 r. wszystkie kraje powinny były opracować narodowe strategie zrównoważonego rozwoju określające udział i odpowiedzialność wszystkich zainteresowanych stron.

⁶ Raport Granice Wzrostu, Klub Rzymski, 1970.

Należy podkreślić, że odwołania do zrównoważonego rozwoju znajdują się w Konstytucji RP; art. 5 stanowi, że „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. Nie ma zgody co do traktowania zasady zrównoważonego rozwoju jako konstytucyjnej. Zapisy art. 5 można odczytać jako zobowiązanie państwa oraz wynikającą stąd odpowiedzialność za rozwój zrównoważony w sensie działania w zgodzie z tą zasadą.

W 2000 r. w Polsce przyjęto do realizacji „Długookresową strategię trwałego i zrównoważonego rozwoju – Polska 2025”, w rok później weszła w życie ustawa *Prawo ochrony środowiska*, w której sformułowano obowiązującą oficjalnie definicję zrównoważonego rozwoju. Zgodnie z nią zrównoważony rozwój to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integracji działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i pokoleń przyszłych [Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. ...].

Z punktu widzenia samorządu terytorialnego priorytetem zrównoważonego rozwoju społeczności lokalnej powinno być podnoszenie jakości życia jej mieszkańców, przede wszystkim przez zapewnienie odpowiednich dochodów, godziwych warunków zamieszkania, zatrudnienia, wykorzystania wolnego czasu z zachowaniem należytego poziomu bezpieczeństwa i standardów użytkowania środowiska naturalnego. Uwzględniając z kolei priorytety Unii Europejskiej w zakresie zrównoważonego rozwoju, władze lokalne powinny skupić uwagę na tych obszarach rozwoju, które dotyczą: klimatu, zdrowia, zjawiska wykluczenia społecznego, starzenia się społeczeństwa, zarządzania zasobami naturalnymi oraz transportu. W konsekwencji wszelkie działania w tym zakresie winny charakteryzować się: spójnym i przejrzystym działaniem, potrzebą uwzględniania kontekstu globalnego, adekwatnością ponoszonych kosztów finansowych, innowacyjnością, inwestycjami w badania oraz skuteczniejszą komunikacją wewnątrz społeczności lokalnej [Galiński 2010]. Istota zrównoważonego rozwoju lokalnego związana jest zarówno z jego podmiotem, jak i przedmiotem, którymi w obu przypadkach jest wspólnota lokalna. „Społeczność lokalna jest podmiotem sprawczym rozwoju lokalnego, natomiast jego przedmiotem jest lokalna wspólnota” [Janikowski 2006, s. 83]. Rozwój ten powinien być podporządkowany zasadom zrównoważonego rozwoju, które ujmują się w trzech filarach: etyczno-moralnym, fizyczno-przyrodniczym i ekonomicznym.

Wśród zasad o charakterze etyczno-moralnym znajdują się:

- antropocentryzm – potrzeby mieszkańców gminy powinny być najważniejsze w procesie rozwoju, gdyż najcenniejsze jest życie i zdrowie człowieka;

- trwałość i sprawiedliwości międzypokoleniowa – każde kolejne pokolenie powinno mieć możliwość zaspokajania potrzeb wspólnot lokalnych w takim samym stopniu jak generacje poprzednie;
- światocentryzm – podmiotowość oceny musi być odnoszona do całego rodzaju ludzkiego; złamanie syndromu egocentryzmu i przeskoczenie etnocentryzmu oraz jednocześnie nieograniczanie się jedynie do lokalnocentryzmu (egocentryzmu);
- prawa człowieka – „każdy członek wspólnoty lokalnej ma prawo być przedmiotem i podmiotem rozwoju”.

Do zasad przypisanych do filara fizyczno-przyrodniczego należą:

- systemowość – wszystko jest ze sobą powiązane (także w gminie), a skutki działań lokalnych mogą być bezpośrednie, pośrednie, bliskie i odległe zarówno w czasie, jak i przestrzeni, mogą mieć wymiar: lokalny, regionalny, kontynentalny i globalny;
- wyczerpywalność i ograniczoność – zasoby środowiskowe i chłonność środowiska gminy jest skończona podobnie jak Ziemia, jej zasoby czy jej chłonność;
- różnorodność – „różnicowanie genetyczne, gatunkowe, kulturowe, społeczne zapewnia odporność na zaburzenia, zakłócenia procesu rozwojowego”.

W ostatnim filarze ekonomiczności formułuje się następujące zasady:

- oszczędność i wydajność – nie należy marnotrawić przestrzeni, czasu, materii i energii, tylko efektywnie je wykorzystywać;
- recykulacja, zamykanie obiegu i integracja – „raz pobrana ze środowiska materia powinna być wielokrotnie wykorzystywana w ramach zintegrowanych zamkniętych cykli obiegu, przede wszystkim w ramach lokalnej integracji i recykulacji”;
- powiększanie i odnawialność kapitału – należy pomnażać wszystkie rodzaje kapitału i wykorzystywać odnawialne jego formy, zwłaszcza lokalnie charakterystyczne lub w niewielkim stopniu dotąd wykorzystywane [Janikowski 2006, s. 83-84].

W innym ujęciu właściwe realizowanie koncepcji zrównoważonego rozwoju przez społeczności lokalne powinno opierać się na uwzględnianiu określonych zasad. Przede wszystkim władze lokalne muszą kierować się „zasadą równowagi”, co oznacza integrowanie różnorodnych celów społecznych, ekonomicznych i środowiskowych. Kolejną zasadą jest „zasada racjonalnego gospodarowania”, a więc maksymalizowanie korzyści przy danych nakładach finansowych bądź minimalizowanie kosztów przy równorzędnym poziomie oczekiwanych efektów w ramach różnorodnych wariantów wykonania określonych zadań. Ostatnią zasadą jest „zasada symbiotycznego funkcjonowania poszczególnych podmiotów” w ramach danego samorządu terytorialnego [Galiński 2010].

Każdy członek wspólnoty lokalnej ma prawo współrzędzić oraz kreować rozwój tejże wspólnoty, formułując cele nawiązujące do wszystkich możliwych wymiarów, począwszy od lokalnego, przez regionalny, krajowy, unijny, a skończyw-

szy na wymiarze globalnym. Wszystkie lokalnie dostępne kapitały z triady kapitałowej: społecznej, środowiskowej i gospodarczej powinny być wykorzystywane w rozwoju lokalnym [Galiński 2010].

Podczas kreowania nowych wartości oraz nowego społeczeństwa, które byłoby kreatywne, aktywne, otwarte na kontakty ze światem zewnętrznym i gotowe na przyjmowanie innowacji, podstawową rolę odgrywają samorządowe władze lokalne, które umożliwiają obywatelom czynne uczestnictwo w procesie rozwoju. Społeczności lokalne świadomie i dobrowolnie biorą udział w sprawowaniu władzy, powinny też czuć się podmiotem wszelkich zmian zachodzących na ich terytorium i być świadomymi swojej terytorialnej tożsamości. P. Aydalot podkreślał to, pisząc, że „rozwój endogeniczny jest fundamentalny dla osiągnięcia sukcesu przez społeczeństwo innowacyjne” [Jewtuchowicz 2005, s. 63].

Strategie zrównoważonego rozwoju wyróżnia równorzędne traktowanie rozwoju społeczno-gospodarczego i ochrony warunkujących go zasobów. Strategia zrównoważonego rozwoju jest demokratycznie uzgodnionym programem, zmierzającym do osiągnięcia najwyższego poziomu życia mieszkańców danej społeczności, poszanowaniem zasobów znajdujących się w jej dyspozycji. Najważniejszą cechą tak opracowanej strategii jest integrowanie społeczeństwa i jego angażowanie w proces planowania, a w następstwie tego także przyjęcie współodpowiedzialności za skutki wdrożenia strategii. Kompleksowe podejście do budowania strategii umożliwia nowoczesne zarządzanie społecznością lokalną i osiągnięcie zaplanowanego sukcesu, choć zdarza się, że efekty posiadania strategii odbiegają od początkowych oczekiwań samorządów (często je nawet przewyższają). Strategia zrównoważonego rozwoju stanowi podstawę zarządzania gminą lub inną jednostką terytorialną oraz zawiera kompleksowe rekomendacje do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Jest to niezbędny dokument do starań o zewnętrzne środki finansowe, gdyż zawiera przejrzysty obraz celów i priorytetów jednostki lokalnej akceptowanych przez jej mieszkańców.

6. Podsumowanie

Pod pojęciem rozwoju lokalnego kryje się wiele procesów, których celem jest jak najefektywniejsze wykorzystanie zasobów danej jednostki terytorialnej, co oznacza przemianę struktury funkcjonalnej i przestrzennego zagospodarowania jednostki. W najprostszym rozumieniu jest to proces pozytywnych zmian obejmujących wzrost ilościowy i postęp jakościowy, zachodzących w lokalnym układzie, z uwzględnieniem właściwych temu układowi potrzeb, preferencji i hierarchii wartości. Lokalny wymiar gospodarowania pozwala na kompleksowe, systemowe podejście do zagadnień rozwoju obejmujące aspekty ekonomiczne, społeczne, ekologiczne, przestrzenne, często jest też rozpatrywany w wymiarze społeczno-kulturowym, środowiskowym, infratechnicznym, gospodarczym i przestrzennym. W proces roz-

woju zaangażowani są przedstawiciele wszystkich sektorów gospodarki (publiczny, prywatny, niezależny – pozarządowy), reprezentowani przez władze lokalne, przedsiębiorców, ruchy i inicjatywy społeczne oraz mieszkańców, którzy nie zawsze dążą do osiągnięcia tych samych celów; przeciwnie, ich cele mają często charakter nie tylko konkurencyjny, ale wręcz wykluczający. Stąd doniosła dla rozwoju danej społeczności rola samorządu lokalnego, który przez opracowanie strategii rozwoju zrównoważonego może dokonać wyboru i koordynować osiągnięcie celów strategicznych oraz podejmować działania w celu utrzymania lokalnego systemu społeczno-ekonomicznego w stanie dynamicznej równowagi [Pancer-Cybulska 2005, s. 135].

Model gospodarki dla realizowania idei rozwoju zrównoważonego zakłada odpowiednio i świadomie ukształtowane relacje pomiędzy wzrostem gospodarczym, dbałością o środowisko (nie tylko przyrodnicze, ale także sztuczne – wytworzone przez człowieka) oraz zdrowiem człowieka. Doktryna zrównoważonego rozwoju zakłada istnienie sprawiedliwości społecznej dzięki ekonomicznej i środowiskowej efektywności przedsięwzięć (m.in. przez ścisły rachunek kosztów produkcji obejmujący również koszty zewnętrzne). Wykorzystuje m.in. ekonomię dóbr publicznych oraz instytucjonalną. Dobitym potwierdzeniem słuszności takiego kierunku działania jest Nagroda Nobla z 2009 r., którą otrzymali prof. Elinor Olstrom i prof. Oliver Williamson. Oboje uczeni zajmowali się zagadnieniami, które wpisują się w koncepcję odpowiedzialności społecznej, takimi jak np. zarządzanie wspólną własnością przez zrzeszenia użytkowników, teoria konfliktów czy teoria kosztów transakcyjnych.

Można przyjąć, że istnieje ścisła więź między koncepcjami zrównoważonego rozwoju i społecznej odpowiedzialności terytorium. Uznanie strategii rozwoju zrównoważonego za narzędzie realizacji TSR potwierdza potrzebę ich formułowania w dobie gospodarki globalnej oraz wskazuje na ich wysokie walory, widoczne w wielu aspektach rozwoju lokalnego. Wydaje się, że nie ma sprzeczności między koncepcją TSR a zrównoważonym rozwojem, jeśli chodzi o formułowanie celów działania lokalnej społeczności. Akcentowanie społecznych aspektów rozwoju, z jakim mamy do czynienia w TSR, przekłada się na określenie głównej roli sektora społecznego i pozarządowego oraz wskazuje na oddolny charakter procesów rozwojowych. Zdaniem autorki nie ma przeszkód, by rozszerzyć tę koncepcję odpowiedzialności na pozostałych aktorów rozwoju lokalnego. Istnienie odrębnej koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu (przedsiębiorców) powinno być wykorzystane do co najmniej wspólnego upowszechniania TSR oraz CSR, gdyż ma ona *de facto* szerszy zasięg. Wskazuje bowiem władze lokalne i lokalną społeczność jako podmioty, od których decyzji zależy harmonijny, trwały, podtrzymywalny, zrównoważony rozwój, a przede wszystkim jakość życia, która jest wspólnym elementem wszystkich omawianych koncepcji.

Zagadnienie społecznej odpowiedzialności w coraz większym zakresie pojawia się w strategiach Unii Europejskiej, na co miał zwłaszcza wpływ najpoważniejszy po

drugiej wojnie światowej kryzys gospodarczy. Najnowszy dokument UE – Europa 2020 [*Europa 2020...*] akcentuje nowe rozumienie priorytetów rozwojowych:

- rozwój inteligentny – rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji,
- rozwój zrównoważony – wspieranie gospodarki efektywnie korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej,
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – wspieranie gospodarki na wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną [*Europa 2020...*, s. 5].

Można uznać, że takie rozumienie procesu rozwoju w perspektywie 2020 r. jest w dużym stopniu wzmocnieniem dla realizacji terytorialnej odpowiedzialności społecznej. Należy zauważyć, że ranga działań prozatrudnieniowych maleje w wyniku dołączenia innych równoważnych celów, głównie o charakterze społecznym. W publicystycznych ocenach zatrudnienie przestało być „okrętem flagowym” strategii, co może dziwić, gdy sytuacja na europejskim rynku pracy jest gorsza niż 10 lat wcześniej, gdy przyjmowano Strategię lizbońską. Zatwierdzona w czerwcu 2010 r. strategia Europa 2020 zawiera pięć nadrzędnych wymiernych celów do osiągnięcia:

- wskaźnik zatrudnienia na poziomie 75% dla osób w wieku 20-64 lata (w SL było 70% dla osób w wieku 15-64 lata),
- wydatki na B+R na poziomie 3% PKB (powtórzenie celu SL; obecnie 25 państw UE nie osiąga tego poziomu),
- zasada 20/20/20 dla klimatu i energii (redukcja emisji dwutlenku węgla, udział energii ze źródeł odnawialnych, zwiększenie efektywności energetycznej – wszystkie w skali 20%),
- cele edukacyjne (wskaźnik 20% porzuceń nauki w szkołach i 40% młodzieży kończącej studia wyższe),
- zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem o 20%.

Cele tej strategii są równie mobilizujące jak w Strategii lizbońskiej, natomiast zwiększenie ich liczby do pięciu może grozić wewnętrznymi konfliktami i niekorzystną dekoncentracją nakładów. W 2011 r. zostaną podjęte prace nad ramami finansowymi na lata 2014-2020, a decyzja w ich sprawie powinna zapaść w czerwcu 2012 r. Istnieje niebezpieczeństwo, że wydatki na politykę spójności będą mniejsze niż obecnie ze względu na rosnące deficyty budżetów krajowych i niższy poziom PKB. Można oczekiwać pewnego obniżenia rangi polityki regionalnej na rzecz innych priorytetów społecznych, które nie będą współfinansowane według klucza regionalnego i krajowego. Cele te są niewątpliwie wyrazem społecznej odpowiedzialności decydentów unijnych, lecz niekoniecznie terytorialnej odpowiedzialności społecznej. Należy jednak zauważyć, że taka sytuacja paradoksalnie sprzyja wzmocnieniu i upowszechnianiu koncepcji społecznej odpowiedzialności terytorium, głównie przez wymuszenie aktywizacji władz samorządowych w rozwiązywaniu problemów rozwojowych terytorium.

Literatura

- Agenda 21*, Konferencja Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”, Rio de Janeiro 1992.
- Cybulski L., *Edukacja a konkurencyjność regionów*, [w:] *Konkurencyjność regionów*, red. M. Klamut, AE, Wrocław 1999.
- Deklaracja w sprawie środowiska i rozwoju (Karta Ziemi)*, Konferencja Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”, Rio de Janeiro 1992.
- Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*. Komunikat Komisji, Bruksela 3.03.2010, KOM (2010) 2020.
- Galiński P., *Koncepcja zrównoważonego rozwoju samorządu terytorialnego*, Lex Polski Serwis Prawa, 19.09.2010.
- Guarino E., Kotus J., Mierzejewska L., Parysek J., *Gospodarka przestrzenna i rozwój lokalny w opinii lokalnej administracji samorządowej*, [w:] *Rozwój lokalny: zagospodarowanie przestrzenne i nisze atrakcyjności gospodarczej*, red. J. Parysek, PWN, Warszawa 1995.
- Jewtuchowicz A., *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005.
- Janikowski R., *Zrównoważony rozwój lokalny. Teoria i praktyka*, Wyd. PAN i Górnośląskiej Wyższej Szkoły Handlowej im. W. Korfańtego, Warszawa-Katowice 2006.
- Kańdula S., *Stowarzyszenie jako podmiot rozwoju lokalnego*, [w:] *Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce*, red. R. Bról, AE, Wrocław 2005.
- Kołodziejczyk D., *Sytuacja finansowa gmin jako czynnik rozwoju lokalnego*, „Samorząd Terytorialny” 2001, nr 12.
- Misiak W., *Globalizacja – więcej niż podręcznik*, Difin, Warszawa 2007.
- Myna A., *Współfinansowanie rozwoju lokalnego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w świetle projektów rozwojowych gmin województwa lubelskiego*, [w:] *Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce*, red. D. Strahl, AE, Wrocław 2007.
- Pancer-Cybulska E., *Rola lokalnej gospodarki społecznej w rozwiązywaniu problemów rynku pracy*, [w:] *Zawodność państwa – zawodność rynku*, red. G. Wrzeszcz-Kamińska, Wyd. WSH, Wrocław 2010.
- Pancer-Cybulska E., *Uwarunkowania procesów integracji Polski z Unią Europejską na poziomie regionalnym i lokalnym*, AE, Wrocław 2005.
- Parysek J.J., *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wyd. Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2001.
- Pietrzyk I., *Teoretyczne podstawy rozwoju lokalnego*, [w:] *Związki polityki gospodarczej z polityką regionalną*, red. R. Broszkiewicz, AE, Wrocław 1997.
- Skrzypiec R., *Mapy lokalnego uczestnictwa obywatelskiego w Polsce*, [w:] *Samoorganizacja społeczeństwa polskiego: III sektor i wspólnoty lokalne w jednoczącej się Europie*, red. P. Gliński, B. Lewenstein, A. Siciński, Wyd. IFiS PAN, Warszawa 2004.
- Stańczyszyn E., *Układ i rozwój lokalny*, [w:] *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, red. D. Strahl, AE, Wrocław 2003.
- Starosta P., *O pożytkach płynących z badania społeczności lokalnych na podstawie programu Polska Lokalna*, [w:] *Spoločności lokalne, teraźniejszość i przyszłość*, red. B. Jałowicki, W. Łukowski, Wyd. Naukowe SCHOLAR i Wyd. SWPS Academica, Warszawa 2006.
- Toczyski W., Lendzion J., *Lekcja z upadku Programu Inicjatyw Lokalnych w gminie Wicko*, [w:] *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, red. T. Kaźmierczak, M. Rymśa, Wyd. ISP, Warszawa 2007.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska*, DzU 2001, nr 62, poz. 628 z późn. zm.

Wojewódzka A., *Aktywność wyborcza mieszkańców w zależności od poziomu rozwoju gmin*, [w:] *Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce*, red. R. Broł, UE, Wrocław 2008.
World Charter for Nature, Stockholm Conference, 1972.

Źródło internetowe

[1] www.reves.eu.

SOCIAL TERRITORIAL RESPONSIBILITY IN THE LIGHT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONCEPT

Summary: Local development is gaining more importance in the globalization of global economy which is often confirmed in theory and practice of local communities' activity. Among effective instruments of local development management there are strategies of activities, specific concepts and institutions which concern their creation and coordination. An increasing role of local communities and social capital is further evident when we consider the realization of these strategies and concepts which are not commonly used and do not meet with general acceptance.

Keywords: social territorial responsibility, sustainable development, local development, local development strategies, Europe 2020.